

YAPON DİLİNDƏ FEİLİN ～たら、だら (TARA,DARA) ŞƏKLİNİN
MÜQAYİSƏLİ TƏDQIQI

Azərbaycan dili və yapon dilinin qrammatik cəhətdən oxşar cəhətləri və bəzi hallarda oxşar strukturu vardır. Azərbaycan dilində feilin əmr, xəbər, arzu, vacib, lazım, şərt şəkilləridir, yapon dilində isə feilin aşağıdakı şəkilləri mövcuddur: xəbər, vacib, arzu, qadağa, şərt, ehtimal, bacarıq və əmr.

Yapon dilində Azərbaycan dilində olduğu kimi feil şəxsi, sayı və cinsi ifadə etmir.

Yuxarıda qeyd olunduğu kimi, yapon dilində feilin növləri Azərbaycan dilindən daha azdır, lakin yapon dilində feilin bəzi şəkilləri vardır ki, onlar Azərbaycan dilində ayrı bir şəkil olaraq qeyd olunmur. Bildiyimiz kimi, Azərbaycan dilində feilin əmr şəkli, xəbər şəkli, lazım şəkli, vacib şəkli, arzu şəkli və şərt şəkilləridir.

Yapon dilində feilin əsas şəkilləri aşağıdakılardır:

1. Arzu şəkli (意向形-ikoukei)
2. Əmr şəkli (命令形-meireikei)
3. Qadağa şəkli (禁止系-kinshikei)
4. Şərt şəkli (条件系-coukenkei)

Yapon dilində feilin ～たら、～だら-tara,dara şəkli bir neçə mənə daşıyır və Azərbaycan dili ilə oxşar cəhətləri ilə yanaşı feil dəyişdirilir.

Bu məqalədə yapon dilində arzu şəkillərini və Azərbaycan dilində feilin -tara,dara şəkillərinin oxşar və fərqli xüsusiyyətləri haqqında danışılacaq. Yapon dilində feilin əsas 3 növü vardır və feillər qrup üzrə bölünür.

Bu qruplar aşağıdakı formada godan, içdan və üçüncü, kökündə dəyişən feil qruplarıdır:

I Qrup 勝つ katsu- qalib gəlmək 急ぐ isogu—tələsmək 書く kaku - yazmaq 立つ tatsu - durmaq	II Qrup 飲む Nomu-içmək 食べる Taberu -yemək 暖める Atatameru – isidmək	III Qrup くる—kuru- gəlmək する suru—etmək
--	--	--

Onu da qeyd etmək vacibdir ki, bu qruplarda, əsasən 1-ci qrupda feilin əsəndəki hecəda “i” və lüğət formasında “u” saiti olan feillər, 2-ci qrupda əsasda “i” saiti və lüğət formasında “u” olmayan feillər və üçüncü qrupda isə ancaq yuxarıda göstərilən iki feil vardır.

Yapon dilində たら forması şərtləri, hadisələrin zaman ardıcılığını və gözlənilməz nəticələri ifadə etmək üçün istifadə olunur. Bir hərəkətin digərindən asılı olduğu cümlələrin qurulmasında mühüm rol oynayır. Feilin -tara və -dara şəkli, iki mənə daşıyır ki, bu da – “nəşə etdikdən sonra”, yəni feil bildirən hərəkət tamamlandıqdan sonra, digər mənası isə “əgər”, yəni şərt bildirən feil olaraq istifadə olunur. Lakin hər iki halda feil eyni formada düzəldilir və bu feilin hansı mənada işlədilməsi yalnız cümlənin mənasına, kontekstinə əsasən anlaşıla bilər.

Fel qrupları	Felin lüğət forması	Felin kökü	Felin icbar növü	Tərcümə
1-ci qrup	呼ぶ yobu “çağırmaq”	よんだ Yonda	よんだら Yondara	Çağırsa, çağırıqda
2-ci qrup	聞く kiku “qulaq asmaq” 調べる Şiraberu “araşdırmaq”	聞いた Kiita しらべた Şirabeta	きいたら Kiitara 調べたら şirabetara	Dinləsə, dinlədiqdə Araşdırsa, araşdırdıqda
3-cü qrup	おきる oyanmaq 来る kuru “gəlmək” する suru “etmək”	おきた Okita きた Kita した Şi	おきたら Okitara きたら Kitara したら Şiro	Oyansa, oyandıqda, Gəlsə, gəldiqdə Etsə, etdikdə

Nümunə:

本を読んだら散歩にいきます。

Hon o yondara sanpo ni ikimasu.

Kitab oxuduqdan sonra gəzməyə gedəcəm.

字を分かたらが読めます。

Ci o vakattara nihongo ga yomemasu

Hərfləri başa düşsən (başə düşdükdə) yapon dilində oxuyabilərsən.

Yapon dilində たら forması

⁴⁵ Bakı Dövlət Universiteti, E-mail: ahmadovanaila@gmail.com

Yapon dilində たら forması şərtləri, hadisələrin zaman ardıcılığını və gözlənilməz nəticələri ifadə etmək üçün istifadə olunur. Bir hərəkətin digərindən asılı olduğu cümlələrin qurulmasında mühüm rol oynayır. Feili たら formasına dəyişmək üçün onu keçmiş formaya - た ya dəyişmək və -ら əlavə etmək lazımdır.

Nümunələr:

- 食べる (yemək) → 食べた → 食べたたら

- taberu -tabeta-tabetara

- いく (getmək) → いった → いったたら

- iku- itta-ittara

- する (etmək) → した → したたら

Suru-şita-şitara

- くる (gəlmək) → きた → きたたら

Kuru-kita-kitara

Sifət və isimlər üçün だった + ら bağlayıcısından istifadə olunur.

Məsələn:

- 静か (sakit) → 静かだったたら

Şizuka – şizuka dattara

- 学生 (tələbə) → 学生だったたら

Gakusei-gakusei dattara

たら formasının istifadə qaydası

1. *Vəziyyət (əgər)*

たら forması bir hərəkətin yalnız müəyyən şərt yerinə yetirildiyi təqdirdə yerinə yetirilə biləcəyini göstərir.

Məsələn:

- 雨が降ったら、外に出ません。

Ame ga futtara soto ni demasen

Yağış yağsa, bayıra çıxmıyacağam.

2. *Hərəkətlərin ardıcılığı (nə vaxt/sonra)*

Bir hərəkətin digərinin tamamlanmasından sonra baş verdiyini göstərir.

Məsələn:

- 宿題が終わったら、ゲームをします。

Şukudai ga ovattara gemu o şimasu.

Ev tapşırığını bitirəndə oyunlar oynayacağam.

3. *Gözlənilməz nəticə*

たら forması hərəkət tamamlandıqdan sonra baş verən gözlənilməz hadisəni göstərə bilər.

Azərbaycan dilində “da”, “də”, “dıqda”, “dıgımda” şəkilçilərinin mənalarını daşıyır.

Məsələn:

- 窓を開けたら、雪が降っていました。

Mado o aketara yuki ga futte imaşita

Pəncərəni açanda qar yağdı.

4. *Məsləhət və ya təklif*

たら forması çox vaxt təklif və ya məsləhəti bildirmək üçün どうですか ilə birlikdə istifadə olunur.

Məsələn:

- 疲れたら、少し休んだらどうですか

Tsukaretara sukoşi yasundara dou desu ka

Əgər yorğunsansa, niyə bir az dincəlməyəsən?

● たら şəklinin xüsusiyyətləri

1. *Vaxt, zaman bildirməsi*

たら forması kontekstdən asılı olaraq həm gələcək, həm də keçmiş hadisələr üçün istifadə edilə bilər.

Məsələn:

- 雨が降ったら、散歩しません。

Ame ga futtara, sanpo şimasen

Yağış yağsa, gəzməyə getməyəcəyəm.

- 雨が降ったら、散歩しませんでした。

Ame ga futtara, sanpo şimasen deşita

Yağış yağmağa başlayanda gəzməyə getmədim. Yağış yağdıqda, gəzməyə getmədim.

2. *Digər şərtlərlə fərq*

- たら xüsusi vəziyyətləri və ya vaxt çərçivələrini vurğulayır.

- ば ümumi və ya hipotetik şərtlər üçün istifadə olunur.

- と qaçılmaz və ya təbii nəticələr verir.

Məsələn

漢字を読めば読解をわかります

Kanci o yomeba dokkai o vakarimasu.

İeroqlıfları oxusam mətni başadüşərim

Məsələn:

- 春になったら、桜を見に行きます。

Haru ni nattara, sakura o mi ni ikimasu.

Bahar gələndə sakura görməyə gedəcəm. - şəxsi qərar.

- 春になると、桜が咲きます。

Haru ni naru to, sakura ga sakimasu.

Bahar gələndə sakura çiçək açır. – təbii proses

Ədəbiyyat:

1.Cəlilbəyli O.B."Yapon dilində feilərin leksik-qrammatik kateqoriyalarının bəzi xüsusiyyətləri". Bakı, AzAtam-2007, -147 səh.

3.Axundov A."Ümumi dilçilik". Bakı, "Şərq-Qərb", 2011, 280səh.

4.Minna no Nihongo, Tokyo, 2006.

5..Kanji Look and Learn, Japan, 2009.

6.www.tofugu.com

Açar sözlər: *feil, şəkil, şərt, ifadə, müqayisə*

Ключевые слова: *глагол, форма, условие, выражение, сравнение*

Key words: *verb, form, conditional, expression, comparison*

XÜLASƏ

Yapon dilində feilin -tara,-dara şəklinin müqayisəli tədqiqi

Məqalədə Azərbaycan dili ilə müqayisə edilərək, Uzaq Şərqi fərqli dillərindən sayılan yapon dilinin feilin fərqli şəkillərini təmsil edən feilin vacib,ehtimal,qadağa,şərt,əmr şəkillərindən danışılmışdır. Yapon dilində feilin əmr şəkilləri Azərbaycan dili ilə müqayisəli şəkildə təhlil edilmişdir. Bu məqalədə yapon dilində feilin növləri və şəkilləri haqqında məlumat və nümunələr göstərilmişdir. Feilin -tara şəklində haqqında geniş məlumat verilmişdir. Azərbaycan dili ilə müqayisədə yapon dilində feilin növləri bir gədər azlıq təşkil etdiyinə baxmayaraq, feilin şəkilləri bir o gədər fərqli və maraqlıdır. Yapon dilinin də özünün spesifik dil qaydaları mövcuddur. Yəni bir qayda müxtəlif dillərdə müxtəlif cür düzəldilir və bəzi hallarda tamamilə fərqli şəkildə düzəldilir. Məqalədə geniş və ətraflı formada feilin şəkillərinin qaydaları, onların işlənmə yerləri və cümlədə işlədilməsi göstərilmişdir. Beləliklə Azərbaycan dili ilə bir çox nümunədə və fərqli formada verilən müqayisəli izah məqaləni daha ətraflı və dəqiq olmasına töhvə verir. İeroqlıf və struktur baxımından çətin dil olmasına baxmayaraq, yapon dili bir çox cəhətdə Azərbaycan dili və tələffüzuna yaxınlığı,cümlənin strukturunun oxşarlığı, samit və sait uyğunluğu, ahəng qanunu ilə oxşar söz düzəltmə qaydası yapon dilin daha da yaxından öyrənilməsinə zəmin və maraq yaradır.

РЕЗЮМЕ

Сравнительное изучение повелительной формы глагола в японском языке

В статье, в сравнительной форме с Азербайджанским языком рассматривается повелительная форма глагола, представленная различными формами глагола в японском языке, который считается одним из интересных дальневосточных языков. Вероятностная,повелительная,условная,запретительная и тд формы глагола в японском языке была проанализирована в сравнении с азербайджанским языком. Эта статья содержит информацию и примеры типов глаголов и изображений на японском языке. Дается обширная информация повелительной форме глагола. Несмотря на то, что типов глаголов в японском языке немного меньше, чем в азербайджанском, виды глаголов различны. Японский язык также имеет свои особые языковые правила. В статье описаны правила образования данной формы глагола, места их использования и сходства с другими формами глагола, а так же с азербайджанским языком. Хотя иероглифически и структурно сложный язык, японский во многих отношениях близок к азербайджанскому языку и произношению, особенно по соответствию согласных и гласных, а так же очень схожая структура предложения создают основу и интерес для более подробного изучения этого языка.

SUMMARY

Comparative study of the imperative form of the verb in Japanese

The article discusses the imperative form of the verb, representing various forms of the verb in Japanese, which is considered one of the different languages of the Azerbaijani and Far Eastern languages. The p form of the verb in Japanese was analyzed in comparison with the Azerbaijani language. This article provides information and examples of Japanese verb and picture types. Extensive information is given on the imperative form of the verb. The Japanese language also has its own specific language rules. That is, the rule is created differently in different languages and in some cases in completely different ways. The article describes in detail the rules for the formation of the imperative form of the verb, the places of their development and similarities with other forms of the verb. Thus, the comparative explanation with the Azerbaijani language in many examples and in different forms contributes to the fact that the article becomes more detailed and accurate. Although it is a hieroglyphically and structurally complex language, Japanese is in many respects close to Azerbaijani and pronunciation, especially in terms of consonants and vowels, similar word formation rules with the law of harmony create the basis and interest for a more detailed study of this language

RƏYÇİ: prof. O.B. CƏLİLBƏYLİ